

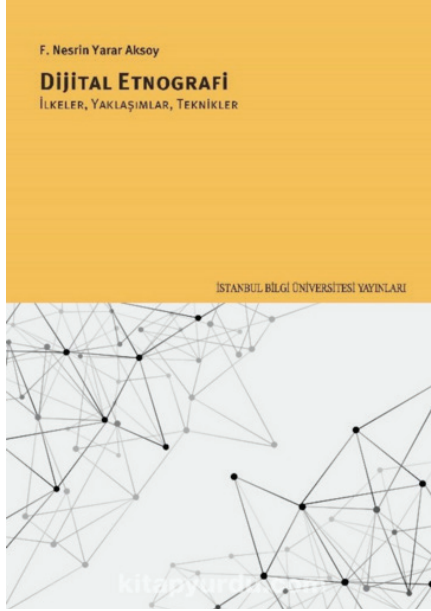
folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(4)-120. Sayı/Issue -Güz/Fall

Kitap Tanıtımı / Book Review

**F. Nesrin Yazar Aksoy, *Dijital Etnografi: İlkeler, Yaklaşımlar, Teknikler*,
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2023, 194 s.**

ISBN 978-605-399-602-6

Fulya Akbuğa*

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. Ankara-Türkiye/Ankara University Faculty of Communication. akbuga@ankara.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-0324-8952

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında dijital teknolojilerin gelişmesi, sosyal medyanın yaygınlaşması ve çevrim içi iletişim araçlarının günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesiyle birlikte akademik araştırmaların doğası da etkilenmekte, dijital dönüşüm sadece gündelik alışkanlıkları ve sosyal bilim araştırmalarını değil, toplumsal ve kültürel yapıyı ve iletişim yollarını da hızla değiştirmektedir. Toplumsal olguların analizine yönelik nitel çalışmalarda ve özellikle etnografik araştırmalarda artık araştırma alanlarının pek çoğunun yerini fiziksel mekânlardan ziyade sanal ortamlar almış durumdadır. Antropolojik ve sosyolojik bir yöntem olan, aynı zamanda medya ve kültürel çalışmalar alanında da uygulanan etnografi; toplulukları, kültürleri ve bireyleri anlamaya ve anlamlandırmaya çalışırken, dijital ortamdaki araştırma evrenini çevrim içi topluluklar, bloglar, sosyal ağ siteleri, podcastler gibi yeniçağdaki farklı sosyal yapılar oluşturmaktadır.

Sınırsız bilgi içeren enformasyon bombardımanı içindeki anlamlı verilere ulaşmak, farklı kaynak ve kişilere erişimin daha hızlı olduğu bu demokratik ortamda daha kolaymış gibi görünse de, aslında araştırmacıyı devasa bir veri havuzu içindeki sayısız damla kadar geniş bir çalışma alanı beklemektedir. Dijital ortamdaki farklı unsurlar ve alt kültür öğeleri nitel çalışmaların kapsamını genişletmekte ve yeni ve alternatif araştırma yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Nesrin Yazar Aksoy'un doktora tezinden ürettiği ve 2023 yılında yayımlanan "*Dijital Etnografi: İlkeler, Yaklaşımlar, Teknikler*" adlı kitabı okuyucuya geleneksel anlamdaki nitel araştırma metodlarının sanal ortamdaki uygulamalarını yeni yöntem, model ve bakış açılarından yola çıkarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aksoy, kitabında, nitel araştırma yöntemlerine taze bir soluk getiren "dijital etnografi"yi kavramsal ve metodolojik olarak incelerken farklı disiplinlerin farklı kavramlarla tanımladığı metodolojik unsurları ve yaklaşımları kapsamlı ve düzenli bir biçimde sunarak, literatürün internet çalışmaları bağlamındaki yönetsel dağınıklığını toparlamayı hedeflemektedir.

İki ana bölümden oluşan kitabın birinci bölümü Geleneksel Etnografi'ye, İkinci Bölümü ise Dijital Etnografi'ye ayrılmıştır.

Yazar, kitabın, "Kavramsal ve Metodolojik olarak Etnografi" başlıklı Birinci Bölümünde sadece geleneksel etnografiyi ele almakta; antropoloji ve sosyoloji bilimlerinin yanı sıra tarih, coğrafya, dilbilim, iletişim, eğitim, sanat gibi disiplinleri kapsayan alanlarda da uygulanan bu yöntemi farklı kavramsal bakışlar ve tanımlarla, tarihi bir düzlemde ortaya koymaktadır.

Temelde farklı kültürel sistemlerin ve insan davranışlarının birbirinden ayrılan yönlerini araştıran ve bu yönde zengin veriler elde etmeyi amaçlayan etnografi ile ilgili çeşitli tanımlar mevcuttur. Berg, etnografiyi, araştırmacının kimi zaman gizlenerek, kimi zaman da gizlenmeden doğrudan kültürlerin ve sosyal yapıları içine 'dalarak' ve gözlem yaparak, not tutarak ve soru sorarak mevcut her türlü veriyi toplamasını içeren bir yöntem olarak tanımlamaktadır (Berg, 2008'den Akt. Aksoy, 2023). Blasco ve Wardle,

etnografinin farklı kültürel yaşamların karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına çalışılması üzerine kurulu olmakla beraber, kavramsallaştırma ve farklılıkların karşılaştırma yoluyla nasıl ortaya çıktığının, nasıl anlam kazandığının ifade edilmesi ve yaşamsal dünyanın objektif ve derin bir biçimde ortaya konulmasıyla ilgili olduğunu savunmaktadır (Blasco ve Wardle, 2007'den Akt. Aksoy, 2023).

Aksoy, kitabın başında geleneksel etnografinin ne olduğunu 'Kavramsal Bir Giriş' başlığı altında anlatmakta ve farklı araştırmacının tanımlarına ve bakış açılarına yer vermektedir. Etnografinin bir kültürü veya topluluğu tanımlarken, açık bir zihinle sahaya girerek, farklılıkları anlamak için holistik bir perspektif, ayrıntılı betimlemeler ve derinlemesine analizlerle adeta bir şifre çözücü gibi hareket etmesi gerektiğinin altını çizen tanımları ön planda tutan yazar, iyi bir etnografin izlemesi gereken yol haritasını zaman zaman tekrarlamakta ve sade bir anlatımla okuyucuya akıcı bir dilde sunmaktadır.

Yine aynı başlık altında etnografik araştırmaların tarihi ile ilgili genel bir çerçeve çizilmektedir. Alandaki ilk düşünürler olan Hobbes, Rousseau, Bacon ve Descartes'dan 1880'lü yılların sonunda kabilelerle ilgili araştırmalar yapan Avustralyalı gezginlere, etnografi kavramını ilk kez kullanan Schöpperlin'den kültür kavramını tanımlayan Edward Taylor'a, modern saha çalışması tekniğini geliştiren Malinowski'den, kültürel antropoloji terimini ortaya çıkaran Chicago Okuluna farklı isimler ve yaklaşımlar ile okuyucuya yorucu olmayan, hatta sürükleyici bir akış sunmaktadır.

Bu noktada Britanya ve Kuzey Amerika'daki ekolleri ayırarak inceleyen yazar, farklı çalışmalara ilişkin verdiği örneklerle nitel araştırma bağlamı içinde yer alan etnografi yönteminin gelişimine ışık tutmaktadır. Aktardığı zaman çizelgesinde önemli kavramları yapı taşları olarak belirleyen yazar Aksoy, katılımcı gözlem tekniğinde Mead'i, kamusal alan ve gündelik yaşam ile ilgili çalışmalarda Goffman'ı ve Bourdieu'yu, hegemonya üzerine düşünen Raymond Williams'ı, bilimsel topluluklar üzerine çalışan Kuhn'u ve kültürel antropoloji çalışan Geertz'i anmakta, sonrasında etnografinin belirleyici özelliklerine değinmektedir. Söz konusu unsurları ise, holistik perspektif, kültürel rölativizm, diyalojik yaklaşım, karşılaştırmalı ve hermenötik (yorumlayıcı) analiz olarak sıralamakta ve bu unsurları yapısal işlevselcilik, ahlaki görecelik ve diyalojik perspektif gibi kavram ve yaklaşımları da açıklayarak anlatmaktadır.

'Metodolojik olarak Etnografi' başlığının altında, etnografi yöntemini uygularken bir araştırmacının izlemesi gereken yolları hatırlatan yazar, çevrim dışı, fiziksel mekânda yürütülen araştırmalardan, kitabın asıl odak noktası olan dijital etnografi alanının sınırlarına doğru ilerlemektedir. Bu kısımda bir etnografin diğer yöntemleri kullanan araştırmacıların aksine, sadece bir gözlemci değil, aynı zamanda sürece dahil bir katılımcı olarak çalıştığının altını çizen yazar, bir etnografin bir çevirmen gibi var olan bir metni diğer bir dile çevirmediğini, tam tersi metni bizzat ürettiğini belirtmektedir (Aksoy, 2023: 22).

Araştırmacının, yoğun saha çalışmaları, veri toplama ve analiz sürecinde göz önünde bulundurulması gereken başlıca unsur ve değerleri;

- Emik ve etik perspektifler,
- Yargılayıcı olmayan yönelim,
- Etno-merkezcilikten uzak bir tarafsızlık,
- Bilgi kaynakları üzerinde baskı kurmama
- Not alma sırasında, farklı anlamlara gelebilecek kodların yoğun betimlemesinin yapılması,
- Gerek görüşmelerde, gerekse verilerin analiz edilmesi ve kategorilerin oluşturulması aşamalarında detayların ıskalanmaması olarak tanımlanmaktadır.

Klasik etnografi yönteminde, izlenmesi gereken aşamalar bellidir ve temel noktalar değişmezliğini korur. Peki, geçmişi 1800’lü yılların sonuna uzanan bu nitel araştırma yöntemi internet, dijital medya veya dijital teknolojiler ile ilgili nitel araştırmalara nasıl uyarlanmalıdır? Kitabın ikinci ana bölümünde Aksoy, oldukça ayrıntılı bir biçimde bu soruya cevap ararken, dijitalde yapılan araştırmalara ilişkin kesin doğrular, kabuller ve genel geçer kurallar olmadığına altını çizerek ve literatürdeki çalışmalar ışığında; bizlere, özellikle 2000’li ve 2010’lu yıllardan başlayan kavramsal ve metodolojik dönüşümün yapıtaşlarını sunmaktadır.

“Kavramsal ve Metodolojik Olarak Dijital Etnografi” başlıklı İkinci Bölüm, postmodern etnografinin gelişimi ve medya etnografisi üzerine yapılan çalışmalarla başlamaktadır. Dijital etnografinin gelişimine odaklanan ve eleştirel söylem analizi, eleştirel ırk çalışmaları, kültürel çalışmalar, feminist çalışmalar, queer teorisi, eleştirel hermenötik ve eleştirel psikoloji gibi alanlardan oluşan bir kuramsal yaklaşım olan postmodern etnografinin farklı biçimlerine değinen yazar, sonrasında iletişim ve medya alanında yürütülmeye başlayan nitel araştırmalara değinmektedir.

İnternetin ve bilgisayar dolayımı iletişimin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla bu alandaki araştırmalar da artmış ve söz konusu çalışmalar farklı isimlerle anılsalar da, dijital etnografinin temelini oluşturmuşlardır. Aksoy, internetin ilk döneminden başlayarak, yine tarihi bir zaman akışına bağlı kalarak sanal dünyadaki araştırmaların gelişimini aktarırken, salt okunur bir araç olan Web 1.0’den ve bu döneme özgü web siteleri, sohbet odaları ve e-postalar yoluyla gerçekleştirilen araştırmalara, oradan da katılımcılığı ve sosyal etkileşimi sağlayan Web 2.0 jenerasyonunun sağladığı yenilikler sonrasında ortaya çıkan bloglar, vikiler, sosyal ağ siteleri ve oyunlar gibi uygulamalar bağlamındaki araştırmalara ilişkin geniş bir çerçeve çizmekte, aynı zamanda Web 3.0 ile ilgili gelişmelere de yer vermektedir.

Kitabın bu bölümünde, internet araştırmalarının kökenlerinin aktarıldığı kısımda, Web 1.0 döneminin öne çıkan araştırma yöntemi ‘içerik analizi’ olarak aktarılırken, sonraki gelişmelerin diğer bir tekniği olan e-posta görüşmelerinin ve yine teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan gerçek zamanlı çevrim içi sohbetlerin ve tartışma forumlarının dahil olduğu sanal görüşmelerin, veri toplamak için nitel araştırmalarda kullanıldığı belirtilmektedir. Daha çok sosyologlar tarafından kullanılan ‘sosyal ağ ana-

lizi' (SAA) yöntemi ise niceliksel ve istatistiksel nitelikte olduğu, bu noktada sosyal ağların, grafik yapısı (düğümler ve bağlantılar) ve semantik yapı (içerik ve metin analizi) olarak iki açıdan analiz edilmekte olduğu aktarılmaktadır (s. 93-94).

Yazar, sonraki kısımlarda Web 2.0 jenerasyonunun gelişimine değinirken, bu aşamada devreye giren sosyal ağ siteleri, bloglar ve etiketler gibi yeni araştırma alanlarını odak noktası olarak ele almaktadır. Mesajlar üzerinden kümeleşmeyi kolaylaştıran ve ilk olarak Twitter'da kullanılan etiket (hashtag) üzerinden toplanan veriler ile uygulanan 'etiket analizi' yöntemi bu yeni yöntemlerden biridir. Onun dışında, geleneksel yöntemler arasında yer alan görüşme, odak grup görüşmesi, saha notları, gözlemler gibi metodların sosyal ağ siteleri kapsamında yapılan araştırmalarda da rahatlıkla kullanılabilceğini vurgulamakta, dijital ortamın fotoğraf, video ve ses kayıtlarının kolaylıkla saklanması ve bu kayıtlara kolaylıkla ulaşılması gibi avantajları olduğuna dikkat çekmektedir. Önemli olan, geleneksel araştırma tekniklerinin çevrim içi düzeyle kaynaştırılmasıdır. Dijitaldeki veri akışının yoğunluğu zaman zaman zorlayıcı olsa da, araştırmacının sahasını dijital ortamın kendisi oluşturmaktadır. Bu dijital saha nitel araştırmalarda kullanılmaya başladığından bu yana, artan bir literatür oluştuğunu da hatırlatan Aksoy, söz konusu araştırma yöntemlerinin 'sanal etnografi', 'netnografi', 'ağ etnografisi', 'çevrim içi etnografi' ve 'dijital etnografi' gibi farklı biçimlerde kavramsallaştığını aktarmaktadır (s. 104). Bazı bireylerin internet teknolojilerine erişim olanağı olmamasından dolayı internet üzerindeki araştırmaların antidemokratik olduğunu savunan tartışmalara ve bu bağlamda kullanılan "dijital uçurum" (digital divide) kavramına da bu bölümde değinilmektedir.

Sade Beck, internette yapılan araştırmalarda en önemli ihtiyacın sanal ve gerçek dünya arasındaki farklılıklar yerine iki dünya arasındaki imgelemler, ortaklıklar ve karşılıklık üzerine odaklanan bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır (Sade-Beck, 2004'den Akt. Aksoy, 2023: 110). İnternet araştırmaları, bireylerin internet veya sosyal ağ kullanımı üzerine olabileceği gibi, araştırmacı tamamen çevrim içi deneyimi paylaşarak ve "orada olarak" da araştırmasını yürütebilir. Dijital etnografide söz konusu dijital sahayı anlamak ve kaydetmek için ekran yakalama yazılımı, web sitesi arşivleme araçları, sunucular, bloglar ve içerik yönetim sistemleri gibi araçlar kullanılmaktadır (s. 119).

Yazara göre, dijital etnografide de geleneksel etnografide olduğu gibi, ilk adım konunun ve araştırma sorularının belirlenmesidir. Örneklem ise yine konuya, problemeye, araştırma sorularına ve yöntemeye bağlıdır ancak genellikle dijital etnografide 'amaçlı örnekleme' tekniklerinden yararlanılmaktadır. Dijital etnografide veri toplama, bir kültür veya topluluğun üyeleriyle iletişim kurmayı gerektirmektedir. Aksoy, tüm veri toplama işlemlerinin genellikle 'çevrim içi' yapıldığını ve süresi geleneksel etnografide olduğu gibi 6 ay ile 1 yıl arasında değişmek kaydıyla, 'katılımsız gözlem' yoluyla saha çalışmasına dayandığını hatırlatmakta ve okuyucuya 'çevrim içi sahalarda' ile ilgili kapsamlı tablolar sunmaktadır (s. 135-136). Bu kısımda ayrıca,

dijital etnografide yapılan görüşme türleri ve süreçleri ile ilgili de okuyucu ile karşılaştırma yapabileceği çeşitli işlevsel grafikler paylaşılmaktadır. Dijital etnografide en sık kullanılan veri analizi yöntemlerini analitik kodlamaya dayalı yöntemlerle hermenötik yöntemler olarak sıralayan yazar, ikinci bölümün son başlığını dijital araştırma araçlarına ayırmaktadır.

Sonuç olarak, geçmiş yüzyıllar öncesine dayansa da bilgisayar teknolojilerinin kullanımı açısından en fazla 30 yıllık geçmiş bulunan, dijital iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği son yıllarda ise yeni alanları bünyesine katan etnografi, sürekli olarak kendini güncellerken, yeni ihtiyaçlarla geleneksel teknikleri buluşturmaya devam etmektedir.

Literatürde önemli bir boşluğu dolduran Nesrin Yerar Aksoy'un "Dijital Etnografi" adlı eseri de konu başlıkları daha çok farklı kitap bölümlerinde aktarılan veya dijitaldeki araştırma tekniklerini farklı bağlamlarda ele alan kitapların aksine son derece kapsayıcı, kavramsal ve metodolojik olarak toparlayıcı ve yalın dili, özgün ve özenli anlatımıyla tüm araştırmacıların ilgisini çekecek bir kaynak olarak dijital etnografılara ve bu alanda çalışmayı planlayan araştırmacı adaylarına faydalı bir rehber olarak ışık tutmaktadır.